

RAQAMLI IQTISODIYOTNING AHOLI TUMUSH FARAVONLIGIGA TA'SIRINI BAHOLASH

Xodjaniyazov Shohruh Yuldashevich

“Ma`mun Universiteti” NTM, Ijtimoiy-gumanitar fanlar fakulteti,

“Iqtisodiyot va buxgalteriya hisobi” kafedrasida o'qituvchisi.

Soporbayev Ochilbek Abdullayevich

“Mamun Universiteti” NTM Ijtimoiy gumanitar fanlar fakulteti

Iqtisodiyot yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Iqtisodiy rivojlanishning hozirgi bosqichi raqamlilashtirish jarayonining jadallashuvi bilan tavsiflanadi, bunda mamlakatlarning innovatsion infratuzilmasi hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Jahon iqtisodiyoti, raqamli iqtisodiyot, aholi turmush darajasi, turmush farovonligi, texnologiya, raqamlashtirish

O'tgan asrning oxirida boshlangan iqtisodiyotning globallasuvi ko'plab milliy hokimiyat institutlarini yaratish va rivojlantirishga yordam berdi, buning natijasida ichki davlat boshqaruviga masofadan ta'sir ko'rsatish imkoniyati paydo bo'ldi. Milliy hukumatlar tomonidan davlatdan yuqori hokimiyat institutlari va turli mintaqaviy integratsiya organlari guruhlari tomonidan belgilangan va taqdim etilgan xalqaro qoidalarni hisobga olishni taqozo qiladi, bu nafaqat dunyoning ko'plab mamlakatlaridagi hozirgi vaziyat va taqdirni o'zgartiradi, balki jiddiy bosim va iqtisodiy ta'sir ko'rsatadi. Ta'sir hududda yashovchi aholi farovonligiga ham bevosita, ham bilvosita ta'sir ko'rsatadi.

Jahon iqtisodiyoti darajasida farovonlikni o'rganishda shuni ta'kidlash mumkinki, dunyoning barcha mamlakatlari o'zlarining rivojlanishida notekis, ba'zi mamlakatlarda omon qolish masalasi keskin, boshqalarida esa aholining ko'p qismi nisbatan farovonlikda yashaydi. Dunyoning milliy oliy hokimiyat institutlari oldida doimiy ravishda ushbu ikki qarama-qarshi qutbni muvozanatlash va odamlarning umri uzoq, baxtli, sog'lom va ijodiy hayotga to'la bo'ladigan yangi turmush sharoitlarini yaratish vazifasi turibdi. Aholining farovonligi har bir alohida mamlakatning o'z hududida munosib turmush darajasini ta'minlash imkoniyatlaridan iborat. Ko'pgina hukumatlar o'z fuqarolarining hayot darajasi va sifatini yaxshilashga intilmoqda.

Aholi farovonligini baholash turli jahon reyting agentliklari tomonidan olib borilgan, mamlakatda olib borilayotgan kurs va iqtisodiy siyosatni ko'rsatadigan tadqiqotlar orqali mumkin. Farovonlik va raqobatbardoshlikning barqaror o'sishini ta'minlash Prezidentimiz boshchiligida olib borilayotgan islohotlarning bosh maqsadi va ustuvor loyihalarining mohiyatidir.

O'zbekiston Respublikasining rivojlanishi jahon iqtisodiy shakllanishi va shakllanishining o'ziga xos xususiyatlari va tendensiyalari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, hozirda dunyoning ko'plab mamlakatlari raqamlashtirish ta'sirida rivojlanmoqda. Raqamli iqtisodiyotda ehtiyojlar oldingi ehtiyojlardan keskin farq qiladi.

Raqamli iqtisodiyot texnologik taraqqiyot natijasida yaratilgan har qanday murakkab ijtimoiy hodisa sifatida bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega:

1) Raqamli iqtisodiyot – bu raqamli hisob tizimiga o'tish.
2) Raqamlashtirish juda zich va tizimli yoki tartibsiz bo'lishi mumkin, kutilmaganda ko'p sonli ishchilarni bo'shatadi.

3) Raqamlashtirish kompaniyalar yoki davlat arboblarni qarorlar qabul qilish uchun ko'p sonli manbalardan olib, ishlarning holati (kompaniya yoki milliy iqtisodiyot) to'g'risida eng to'liq va ob'ektiv ma'lumotlarni taqdim etadi.

4) Iqtisodiy jarayonlar tartibga solinishi kerak bo'lgan barcha darajadagi rahbarlar juda aqlli odamlar bo'lishi kerak. Mashhur olim P. Shchedrovitskiyning nuqtai nazari bu o'rinda juda adolatli bo'lib u quyidagi fikrni ilgari surgandi, “turli jarayonlarni raqamlashtirish va raqamli egizaklar deb ataladigan narsalarni yaratish orqali biz ilgari qila olmagan narsalarni tezda taqqoslash va solishtirish imkoniyatiga ega bo'lamiz: masalan, samaradorlik loyihasi yoki materialdan foydalanishdan foyda olish”.

Jahon iqtisodiyoti darajasida aholi farovonligini o'rganishda mavjud bo'lgan xilma-xil ma'lumotlarga ob'ektiv va to'liq baho berish zarurati muammosiga duch kelish mumkin, bu esa xalqaro sanoat indekslari va reytinglari turlarining turlicha bo'lishiga olib keldi.

Hozirgi vaqtda reyting ongiga asoslangan munosabatlar tizimi rivojlangan. Ular reyting psixologiyasi va tafakkurini shakllantiradi.

Shulardan kelib chiqib, turli institutlar tomonidan taqdim etilgan uchta mustaqil reytingni o'rganish taklif qilinadi:

- 1) Baxtning xalqaro indeksi;
- 2) Rivojlangan mamlakatlar reytingi;
- 3) Global raqobatbardoshlik indeksi.

Reyting agentligi tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga ko'ra, Daniya 2018 yilda hayot sifati indeksi bo'yicha yetakchilikni qo'lga kiritdi. Shunday qilib, hayot sifati bo'yicha mamlakatlar reytingiga asoslanib, har bir mamlakatni baholash mumkin. Bu ko'rsatkichni kengroq ko'rib chiqsak, aholi salomatligi, oila va ijtimoiy hayot, moddiy farovonlik, siyosiy barqarorlik va xavfsizlik, iqlim va geografiya, mehnat xavfsizligi, siyosiy erkinlik va gender tengligi haqida xulosa chiqarishimiz mumkin.

Mamlakatning tayyorgarligini tavsiflovchi uchinchi indeks – bu dunyo mamlakatlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi. Bu tadqiqot eng qimmatli hisoblanadi, chunki u mamlakatlar salohiyati va uning rivojlanish imkoniyatlarini namoyish etadi.

Fuqarolarning yangi texnologiyalardan foydalanish imkoniyati ko‘proq ekanligini ko‘ramiz, shuning uchun ularning bilim darajasi har yili oshib boradi va intellektual tarmoq iqtisodiy o‘shishning yangi sikliga hissa qo‘shadi. Endi har yili mamlakatlar o‘rtasida aqlli tarmoqlarda ishtirok etishni oshirish uchun musobaqa o‘tkazilmoqda, bu esa keyinchalik raqamli sanoatning o‘zgarishiga olib keladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ijobiy ta‘siri reytingda aks etgan iqtisodiy va ijtimoiy nuqtalardan ham seziladi. Iqtisodiyotni raqamlashtirish bilan global, mamlakat va mintaqaviy miqyosda notekis rivojlanish muammosi eng keskin bo‘lib qolmoqda, chunki ma‘lum bir vakolatlar bilan qoloqlik narxi (yangisiga moslashishga ulgurmaganlar uchun xarajatlar), globallashtirish jahon iqtisodiyoti tizimi) o‘tmish bilan solishtirganda ko‘p marta pasayib bormoqda, bu raqamli oqimning kengayishi tufayli mumkin bo‘ldi, hozir mamlakatimizda bu eksponent ravishda o‘shirib bormoqda.

Yangi texnologiya va texnologiyalarni tezroq ishlab chiqarish mavjud, chunki biz texnologiyani ishlab chiqish va yangi mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun an‘anaviy vositalardan foydalanamiz, tadqiqotlar yanada kuchliroq bo‘ladi, raqamli texnologiyalar rekombinatsiya orqali yangi innovatsion texnologiyalarni yaratishga imkon beradi, bu juda kam tadqiqot va ishlanmalarni talab qiladi.

Yangi texnologik ishlanmalar iqtisodiyotning tez o‘shishiga yordam beradi; ularning tarqalishiga global raqamli tarmoqlar yordam beradi, bu esa xalqaro axborot almashinuvi uchun tubdan yangi imkoniyatlar ochadi. Raqamli iqtisodiyotning shakllanishi fuqarolar farovonligini o‘zgartirib, uning keyingi o‘shishiga olib keladi. Kuzatilgan tendentsiya milliy chegaralarni yo‘qotadi, yuqori malakali mutaxassislariga turli sohalarda ko‘plab jahon loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirishda, xizmatlarini eksport qilishda va yangi yaratilganlarini amalga oshirishda ishtirok etish imkonini beradi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // “Xalq so‘zi” gazetasi. 2020 yil 25 yanvar
2. Gulyamov S.S., Ayupov R.H., Abdullaev O.M., Baltabaeva G.R. Raqamli iqtisodiyotda blok-cheyn texnologiyalar. - T.: TMI, “Iqtisod-Moliya” nashriyoti, 2019.
3. UN E-Government knowledge base 2018
4. The Boston Consulting Group (BSG)
5. Internet saytlari:
6. <http://mitc.uz/uz/news/view/1186>
7. <https://www.texnoman.uz/post/raqamli-iqtisodiyot-nima.html>
8. <https://www.xabar.uz/uz/texnologiya/koreya-ozbekistonda-elektron-hukumatni-rivojlantirish>
9. <http://www.biznes-daily.uz/ru/birjaexpert/65417-raqamli-iqtisodiyotning-fzalliklari-va-istiqbolli-yunalishlari>
10. <https://review.uz/oz/post/raqamli-iqtisodiyot-mamlakatimiz-taraqqiyoti-ga-rovidir>